

ӘОЖ: 338.48

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТУРИЗМІНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ:
ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕР**

Амангелді Гүлжайна Әділбайқызы

zhaina0213@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Экономика факультеті, туризм мамандығының студенті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – А.Е.Есенбаева

Заманауи туризм индустриясы қызметтердің халықаралық саудасының ең үлкен табысты және серпінді дамып келе жатқан сегменттерінің бірі болып табылады. Туризмнен түсетін кірістер әлемдік экономикада мұнай, мұнай өнімдері және автомобильдер экспортынан түсетін кірістерден кейінгі үшінші орында тұр. Туризм әлемдік экономикада маңызды рөл атқарады. Дүниежүзілік туристік ұйымның мәліметтері бойынша, ол әлемдік жалпы ұлттық өнімнің оннан бір бөлігін, халықаралық инвестицияның 11 пайызынан астамын, әлемдік өндірістегі әрбір 9-шы жұмыс орнын қамтамасыз етеді. Қазіргі уақытта халықаралық туризмнің үлесі әлемдік экспорттық кірістің 8 пайызын және қызмет көрсету секторының экспортының 37 пайызын құрайды. Дүниежүзілік туристік ұйымның зерттеулеріне сәйкес, туризмнің одан әрі өсуі, ең алдымен, жаңа баратын аумақтардың пайда болуына байланысты болжануда. Әлемдік туристік нарықтың дәстүрлі аймақтары рекреациялық контейнерлердің шегіне дерлік жетті.

Осыған байланысты Қазақстанның әлемдік туристік нарықта өз орнын алудың бірегей мүмкіндігі бар, бұл осы тақырып бойынша ғылыми зерттеулердің өзектілігін анықтайды.

Қазақстан Республикасы жоғары табиғи-климаттық, тарихи-мәдени әлеуетке ие және туризм индустриясын сапалы дамыту және оның ұлттық экономикаға қосатын үлесін арттыру үшін мүмкіндіктерге ие. Дегенмен, бүгінгі күні қолда бар әлеует пен мүмкіндіктер толық пайдаланылмай отыр, туризмнің Қазақстанның экономикалық өсіміне тигізетін әсері әлі де мардымсыз.

Туризм индустриясының дамуын талқылайық, ол бірқатар факторларға байланысты:

-кез келген елде, соның ішінде Қазақстанда туристік және рекреациялық ресурстардың болуы;

-туризммен тікелей немесе жанама байланысты барлық кәсіпорындар мен салалардың дамуы;

-шығу туризмін дамыта отырып, шетелден шетел валютасын тарту;

-аз шығынмен пайда алу;

-өндірістің бастапқы факторларын сатып алуға шығындардың болмауы;

-халықты жұмыс орындарымен қамтамасыз ететін шағын және орта бизнесті дамыту;

-қызмет көрсету секторының өсуі;

Дүниежүзілік қоғамдастықта еліміздің имиджі мен атағын қалыптастыру [1, 25 б.].

Ал Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың мақсаты:

1. халықаралық туристік нарықта жоғары сапалы, бәсекеге қабілетті өнімді өндіруге және өткізуге қабілетті жоғары табысты туризм индустриясын құру арқылы туризмді экономиканың табысты секторына айналдыру;

2. республиканың туристік әлеуетін арттыру;

3. мәдени-тарихи және табиғи-рекреациялық ресурстарды сақтау және ұтымды пайдалану;

4. халықтың барлық топтары үшін туристік ресурстардың қолжетімділігін, туристік қызметтерге қажеттіліктерді барынша қанағаттандыруды қамтамасыз ету;

5. халықты жұмыспен қамтуды ынталандыру;

6. туризм саласындағы мемлекеттік және жеке құрылымдардың өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру;

7. Шағын және орта бизнесті дамыту.

Сонымен қатар, бүгінгі таңда бірқатар проблемалық мәселелер бар, оларды шешу көзделген мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік береді – Қазақстанды Орталық Азия аймағындағы туризм орталығы ретінде қалыптастыру:

1. Ең бірінші – туризм мен көлік инфрақұрылымының жеткіліксіз дамуы.

Қонақ үйлер, пансионаттар, үйлер мен демалыс базалары, сондай-ақ санаториялық-курорттық мекемелерді қоса алғанда, орналастыру объектілерінің материалдық базасы моральдық және физикалық тозудың жоғары деңгейімен сипатталады. Бүгінгі таңда туризмнің ауқымы, түрлері, туристерді орналастыру сапасы мен ұсыныстары халықаралық талаптарға сай емес.

2. Қызмет көрсету деңгейінің төмендігі және Ұлы Жібек жолының қазақстандық сегментіндегі көрнекті тарихи орындардың қолжетімсіздігі қазақстандық туристерді де, шетелдік туристерді де қызықтыра алмайды. Тарихи мұраларымыздың туристік маршруттарын халықаралық деңгейде насихаттау мен насихаттау да сапалы қайта қарауды қажет етеді. Туризмнің дамуы көлік инфрақұрылымының жай-күйімен тікелей байланысты екенін ескере отырып, жолаушыларды әуе және теміржол көлігімен тасымалдау географиясының шектеулілігі, топтық сапарларға көліктің барлық түрлеріне билеттерге жеңілдіктер мен жеңілдіктердің икемді жүйесінің жоқтығы маңызды мәселе болып табылады. ішкі туристер үшін де, келген туристер үшін де туристер саны.

3. Кадрларды даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру деңгейінің әлсіздігі және туризмнің ғылыми базасының жоқтығы. Туризмнің дамуын тежейтін негізгі

мәселелердің бірі қызмет көрсету саласында мамандандырылған туристік кадрлардың жетіспеушілігі болып табылады. Бұл туризм индустриясы объектілерінде білікті кадрлардың жетіспеушілігі проблемасына ғана емес, сонымен қатар туризм индустриясы үшін мамандарды даярлау сапасына да қатысты.

4. Туризм индустриясында көрсетілетін қызмет сапасының төмендігі. Мәселе алдыңғысымен өзара байланысты, өйткені қызмет көрсету саласындағы сапасыздығы туризм индустриясы объектілерінде көрсетілетін қызметтердің сапасыздығына әкеледі. Сонымен қатар, бұл Қазақстанға туристік визаларды беру шарттарына, тіркеу тәртібіне, шетелдік туристердің кедендік және паспорттық бақылауына қатысты.

Бірақ біздің ойымызша, Қазақстандағы туризм төрт маусымдық – көпсалалы болады және уақыт талабына сай болады. Туризмді дамытудың жаңа жедел сценарийі 7 жылда 550 мың жұмыс орнын ашып, Қазақстанға 8,2 миллион турист тартады. «Қазақстандағы туризмді дамыту бағдарламасына сәйкес біз Астанаға туристерді белсенді тартатын боламыз. Елорданы негізгі туристік орталыққа айналдыруды жоспарлап отыр, сонымен қатар Алматы мен оның маңындағы аймақтар да белсенді. Маңғыстау облысында жағажай туризмін дамытуды қажет. Сондай-ақ Шығыс Қазақстан және Оңтүстік Қазақстан облыстарына тарихи ескерткіштерге саяхат жасауды жоспарлау керек.

Бәсекеге қабілеттілікті дамытудың негізгі көрсеткіштері:

Дүниежүзілік экономикалық форумның саяхаттар мен туризмнің бәсекеге қабілеттілігі туралы есебіне сәйкес, Қазақстан 2020 жылғы рейтингке қатысқан 136 елдің ішінде 81-ші орында тұр. Өткен 2018 жылғы рейтинг нәтижелерімен салыстырғанда Қазақстан 4 сатыға көтерілді. Бұл рейтингте жетекші орындарды Испания, Франция және Германия алады; алғашқы ондыққа Жапония, Ұлыбритания, АҚШ, Австралия, Италия, Канада және Швейцария кіреді. Бұл туризмді дамытуға және баруға ең қолайлы жағдайлары бар елдер. Айта кету керек, аталған баяндамада туризм секторының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін факторлар мен саясаттар жиынтығы сипатталған, бұл өз кезегінде елдің дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Бәсекеге қабілеттілік индексі 14 бөлек құрамдас бөлікті қамтиды. Қазақстанда ең үлкен прогреске екі құрамдас – денсаулық пен гигиена, бағаның бәсекеге қабілеттілігі (тиісінше 6 және 8 орын) бойынша қол жеткізілді. Рейтинг көшбасшысы Испания 5 құрамдас – ел кірісіндегі саяхат пен туризмнің басымдығы, әуе көлігі инфрақұрылымын дамыту, туризм инфрақұрылымы мен қызметтерін, табиғи ресурстарды, мәдени ресурстарды және іскерлік саяхатты дамыту бойынша алғашқы ондықта жоғары орынға ие.

Ұлттық туризмді дамытудың негізгі көрсеткіштерін атап өтейік: 2016 жылы туризм салаларында құрылған жалпы қосылған құн 1 932,3 млрд теңгені немесе ЖІӨ-нің 4,1% құрады, ал тікелей туризмде жасалған жалпы қосылған құн 558,8 млрд теңгені құрады. немесе Қазақстанның ЖІӨ-нің 1,2%-ын құрайды, бұл айтарлықтай төмен. Салыстыру үшін, туризм секторының Түркияның ЖІӨ-ге қосқан үлесі 12,5%-ға жетеді, Испанияның ЖІӨ-де – 14,2% деңгейінде. 2019 жылы республикада туризм салаларында шамамен 414,1 мың адам (Қазақстан Республикасының жұмыспен қамтылған халқының 5%-ға жуығы) жұмыспен қамтылды. Сонымен қатар, шығу туризмі Қазақстандағы туризмнің басым түрі болып қала беретінін айта кеткен жөн. Елден кеткен келушілер саны елге келген келушілер санынан 1,4 есеге дерлік артық [2].

2018 жылдың мамыр айында ел ЭКСПО кезеңінде туризмнің экономикалық тиімділігін іс жүзінде сезінді, ол кезде Қазақстанға 7 миллионнан астам турист келді, бұл өткен жылмен салыстырғанда 18%-ға артық. Ішкі туризм ағыны 20%-ға өсіп, шамамен 6 млн адамды құрады. Жалпыұлттық іріктемелі статистикалық байқау барысында 2017 жылға үй шаруашылықтарының жол жүру шығындары анықталды. Сауалнама деректері жеке мақсаттар үшін ұлттық туризмге шығыстардың негізгі баптарының құрылымы келесідей болғанын көрсетті: тауарларды сатып алу - 26,2%, көлік шығындары - 30,2%, тамақтандыру - 16,8%, қонақүйлер мен басқа да орындарға төлем. резиденция – 16,1%, ойын-сауық және мәдени іс-шаралар – 2,5%. Иссапарға және кәсіби іссапарларға ақша көлік шығындарына –

34,8%, тамаққа – 19%, тауарларды сатып алуға – 15,9%, қонақ үйлер мен басқа да тұрғылықты жерлерге – 22,4%, ойын-сауық және мәдени іс-шараларға – 2,8% жұмсалады. Көріп отырғаныңыздай, жеке, іскерлік және кәсіби мақсаттағы жол жүруге жұмсалатын негізгі шығындар көлік шығындары болып табылады, бұл барлық шығындардың шамамен үштен бірін құрайды [3].

Кесте 1. Қазақстандағы туризм индустриясының күшті, әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қауіптерін талдау.

<p>Мықты жақтары : Туризм индустриясының инфрақұрылымының болуы; Туризм саласын дамытудың заңнамалық және нормативтік базасы; Мәдени-танымдық туризмді дамытуға мүмкіндік беретін Қазақстанның бірегей мәдениеті мен тарихы; Шаңғы туризмін дамытудың табиғи жағдайлары.</p>	<p>Әлсіз жақтары: Инфрақұрылымның халықаралық талаптарға сәйкес келмеуі; Қызықты жерлерде туристердің көп күндік болуы үшін жағдай жоқ; Қазақстанда экотуризмнің тәсілдері мен саясаты қалыптаспаған; Оқыту бағдарламасы нарықтың нақты сұранысын қанағаттандырмайды.</p>
<p>Мүмкіндіктер: Инвестициялар мен бюджетке кірістердің түсуін қамтамасыз ететін туристік қызметтердің халықаралық нарығында Қазақстанды танудың жоғары деңгейі; Ұлттық туристік өнімді құру; Кіру және ішкі туризмге туристік ағындардың артуы; Жаңа жұмыс орындарын құру, оның ішінде ауылдық жерлерде.</p>	<p>Қауіп-қатер: Туристік ағындардың көлемін азайту; Инвестициялық белсенділіктің төмен деңгейі; Қазақстанның туризм үшін қолайсыз ел ретіндегі имиджін қалыптастыру, сонымен қатар оның инвестициялық тартымдылығының төмендеуі.</p>

Енді осы мәселелерді кезең-кезеңімен шешу арқылы Қазақстан Республикасының туризм индустриясын дамыту тұжырымдамасы мен бәсекеге қабілеттілігін дамыту керек. Біз үшін бірінші кезең ең маңызды болып табылады, өйткені кейінгі кезеңдердің сәттілігі 1-кезең аясындағы жұмыстарды жүзеге асыруға байланысты: қолданыстағыларды бейімдеу және жаңа құқықтық шаралар мен институционалдық тетіктерді құру, олардың басым бөлігі осы жылы дайындалуы тиіс. алдағы жылдар.

Бұл кезең де дамудың бірінші кезеңі болып табылады, оның барысында барлық ұлттық туристік жобаларды дайындау және олардың құрылысына инвестиция салу, басқа туристік жобалардың дамуын ынталандыру, жалпы инфрақұрылым мен адами ресурстарды инвестициялау, маркетинг жүйесін анықтау және енгізу; ұлттық туристік брендинг және басқа да байланысты іс-шаралар.

Екінші кезең – дамудың жалғасы. Инвестициялар тұрғысынан негізгі құрылыс жұмыстарын, атап айтқанда, орналастыру орындары мен туристік инфрақұрылым объектілерін ұлттық туристік жобаларды, оның ішінде тәуекел деңгейі төмен жобаларды дамыту шеңберінде жүзеге асыру ұсынылады. Қысқа мерзімде жүзеге асыру мүмкіндігі. Осы кезеңде инфрақұрылымды дамытуды жалғастыру, адам ресурстарының әлеуетін күшейту және әртүрлі маркетингтік әрекеттерді орындау маңызды.

Үшінші кезең – дамудың қорытынды кезеңі, оның барысында туристік ұсыныстарды әртараптандыру және туристік жобаларды дамыту үшін шағын және орта бизнеске елеулі қолдау көрсетумен 2-кезең аясында жүзеге асырылатын іс-шараларды іске асыру жалғасады.

Барлық проблемаларды кешенді түрде шешу және стратегиялық бағыттарды тиімді жүзеге асыру кезінде Қазақстан Республикасында туризм және рекреация саласындағы қызметтердің халықаралық саудасы шеңберінде іскерлік ынтымақтастыққа қабілетті және бәсекеге қабілетті туристік индустрияны құра алатына бұл сөзсіз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Имангулова Т.В., Жаксыбекова Д.К. «Туризмология негіздері». Оқу құрал. – Алматы: ҚазСТА, 2016. – 124 б.
2. Қазақстан Республикасы Туризм және спорт министрлігінің 2011-2016 жылдарға арналған стратегиялық жоспары - www.online.zakon.kz.
3. Қазақстан Республикасының туризм индустриясын дамытудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы 19.05.2014 № 508 Үкімет қаулысы – www.kodeksy.kz;